

de la capçana, i la deixa reposar a una pedra, encara marejada, s'aparta del camí cap a un basa fangosa i guardada per joncs, per a refrescar-se. Una colla de gats flacs i famolencs, atrets pel putrefacte olor del peix escatós, les sardines, la boga, els sorells i la cavalla remullats amb una aigua grisa i escatosa, que algun dia va ser gel, s'abalancen sobre el perol mal tapat amb un drap. Ja recuperada, Lola torna en busca del tupí. En veure el niu de gats que s'ha format, arrenca a córrer i a cridar.

Als seus crits desesperats i plens de ràbia hi acudeix un jove, no tan flac com ella, d'ulls clars i pel brut i despentinat, de pell morena, negra i castigada pel treball de sol a sol. És percatada de l'atac dels carronyers i l'ajuda a escridassar-los. Els gats escarnissats fugen, ella s'agenolla davant la destrossa, mentre una llàgrima li cau per la galta. El xic s'apropa, mirant-la fixament:

- No plores Lola, jo puc aconseguir-te algunes verdures de la casa on treballo.

Lola, alça el cap, i sorpresa mira a aquell noi per primera vegada:

- Tu què fas ací? I com saps el meu nom?

- Tranquil·la, no t'espantes. Et veig cada dia, quan passes per estos camins endins. Jo treballo per a una casa molt a prop d'ací. I he vingut per l'escàndol que armaves.

- Sí, clar. Sóc massa desconfiada. –el mira tímida, i s'aixeca- Gràcies... I tu qui eres?

- Tomàs.

- Estàs molt negre, Tomàs.

Xerrant, xerrant, el jove li ompli el calderó de cols i pataques. Finalment, ella s'acomiada:

- Sense la teua ajuda avui no hi hauria res a taula per a sopar. Gràcies. Fins a una altra.

A partir d'aquell dia, Lola i el Negre, com el cridava ella afectuosament per la seua pell calcinada, es veien cada vesprada quan ella passava en el seu recorregut habitual per la vora del mas de la Senyora, i ell semblava o birbava al bancal. Lola reia molt amb les històries certes o inventades que el Negre li explicava. Ell l'esperava com el nen que espera l'arropada de *bonanit*. Es convertiren un per l'altre en l'aire fresc que els deixava respirar enmig d'una calor xafogosa. Aquell dia no sabien fins a quin punt un amic podia ser el motor d'impuls, la força per a continuar tots els dies, uns dies molt difícils en que els havia tocat sobreviure, animats a la derrota per les dificultats que els envoltaven.

Lola, fatigada com sempre, accelerava el pas a mida que s'apropava al bancal del seu amic, mentre cridava "Negre, Negre, ja estic ací!". Aquells dies

feliços en que junts xerraven, s'enfadaven, reien, s'avorrien, s'ajudaven, i fins i tot ploraven, es convertiren en mesos, i els mesos en anys. La vida li començà a somriure a Lola. El poble es recuperava poc a poc de la crisi de la postguerra, i ella augmentava les seues ventes. Ximet aportava ja el seu reduït, però benvingut, sou com ajudant de fuster. La tia Rosa, que no havia de passar cap nit de feia molts anys, ja s'alçava del llit, i passejava pel carrer, com sàviament li havia indicat el metge. Els àpats a sa casa, començaren a completar-se amb els greixos i les calories de la carn, la fibra de les llegums i verdures, que el Negre els passava quan podia, o qualsevol cosa amb que els més generosos l'obsequiaven.

La confiança creixia entre els dos amics, podien conversar sense embuts sobre tot, o millor, sobre gairebé tot. Un d'aquells vespres tranquils, mentre xafardejaven sobre tantes parelles per a les que els diners i el grau d'estima comparteixen una relació proporcional, el Negre li insinuà:

- T'imagines que jo i tu... vull dir que... tu i jo... estiguerem junts, t'imagines una família...

- Vols dir casar-nos? – aclareix Lola.

- Imagina't, una gran festa, tot el poble invitat! I després viuríem en la nostra caseta al poble, com un palau... no millor seria a un mas, sí, un mas prop d'ací, on ens vam conèixer...

- Oh! Què bonic... – exclama irònica- Baixa dels núvols Negre –riu Lola, donant-li uns cops innocents al clatell.

Però com presagia una dita popular: "tot allò que és bo s'acaba"... El 21 de desembre de 1947, comença a les terres de l'interior de Castelló, el que seria un dels hiverns més freds de la història, conegut com l'any de la "gelà". El fred arruïna les collites de molts llauradors, i el benestar de les seues famílies, que han d'emigrar del poble. Ametllers, oliveres i la majoria dels horts assequen les rames, els troncs i les arrels fins a morir de fred. Als més rics el desastre no els trau el plat de la taula, la majoria de la gent s'empobreix, i els que ja ho són, es veuen retrocedir als dies de fam i tristesa. És el cas de Lola, a qui li deixen de comprar peix i de donar queviures.

Les il·lusions, somnis i alegries d'un temps passat s'esmoreeixen, minven i evolucionen cap als records soterrats i obscurs d'una època grisa, que només en pensar-hi la panxa li fa un vuit rancorós. El temps passa, i els pocs diners que entren a casa són els del nebot. Lola amplia el seu recorregut amb